

MODIFICĂRI ADMINISTRATIVE ȘI INSTITUȚIONALE ÎN TRANSILVANIA DE SUD-EST, ÎN CONTEXTUL CENTRALIZĂRII STATULUI AUSTRIAC, ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Filip Niculina

La cumpăna secolelor XVII-XVIII, Imperiul Habsburgic nu era un stat național modern, ci o entitate politică cu tradiții juridice și constituționale proprii fiecărei provincii. Tocmai de aceea puterea centrală își propusese să aducă granițele la nivelul centrului și să construiască o structură omogenă în toate sferele vieții economice, politice și sociale, aceasta presupunând o intervenție masivă a Curții imperiale printr-un program de reforme, a cărui finalitate era construirea unui stat puternic, apt să asigure bunăstarea supușilor¹.

Odată pătrunși în Transilvania, austriecii au început să organizeze această nouă provincie și din punct de vedere militar. Astfel, primele regimente grănicerești au fost înființate la sfârșitul secolului al XVII-lea de-a lungul râurilor Tisa și Mureș, care marcau granița imperiului habsburgic. Armata însă nu putea fi retrasă câtă vreme stăpânirea austriacă nu era bine consolidată și guvernul imperial avea motive a nu se încrede în ardeleni. Țărănimea trebuia oprită să emigreze, prin scăderea dărilor. Starea țăranilor era deosebit de grea datorită exploatării nemiloase de câteva familii de nobili în beneficiul propriu, dar și de stat. Ei trebuiau reținuți în imperiu prin orice mijloace².

Atâta timp cât la Viena se puneau bazele unor planuri de expansiune economică orientală, Transilvania aștepta încheierea negocierilor de pace cu turcii,

¹ Mureșan, Florin Valeriu, *Satul românesc, din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, p.31

² Ioan Parean, *Contribuții la istoria Regimentului 1 român de graniță*, în *Revista Academia Forțelor Terestre*, numărul 3, 2000, p.22

nădăjduind că odată instalată liniștea la granițe, trupele imperiale vor părăsi garnizoanele ardelene, locuitorii vor fi scutiți de grelele dări de război și țara își va începe drumul spre refacerea economică. Guvernul ardelean, imediat după încheierea păcii, a și raportat lui Leopold că din cauza războiului, a multor incursiuni străine, dușmane și a greutăților de întreținere a oștilor, Transilvania era complet ruinată din punct de vedere economic și țărani fugiseră în Turcia, iar fără retragerea armatei sau fără ajutor financiar pentru întreținerea ei, principatul se va depopula³.

Regimul politic instaurat la sfârșitul secolului al XVII-lea a urmărit constant realizarea obiectivelor uniformizării și centralizării. Pentru îndeplinirea lor au fost utilizate în linii mari două căi strategice. Pe de-o parte, s-a încercat diminuarea treptată a influenței conservatoare a castelilor tradiționale, iar pe de altă parte, s-a intenționat închegarea unor noi structuri politico-administrative, fidele imperiului, care să echilibreze veșnica dispută între Curte și reprezentanții sistemului constituțional reconfirmat prin Diploma Leopoldină. Bătălia între aceste două tabere de mare forță a fost, în esență, în avantajul românilor ardeleni. Transformându-i în „instrumentum regni”, imperiul a fost nevoit să creeze acestora anumite oportunități sociale, economice, culturale și confesionale, contribuind astfel la diversificarea elitelor⁴.

Noul imperiu central european, rezultat în urma eliminării turcilor ca factor politic din Europa Centrală era o alcătuire statală hibridă cuprinzând provincii cu nivele de dezvoltare, cu tradiții diferite. Încorporarea Ungariei și a Transilvaniei cu respectarea formală a sistemului stărilor privilegiate, contravenea tendințelor manifestate încă sub Leopold I, de centralizare și modernizare a imperiului, devenit unul din principalele puteri europene. Împotriva rezistenței nobiliare, Leopold I introduce politica de stat austriacă *principiul intervenționismului statului în viața*

³ *Ibidem*, p.23.

⁴ Remus Câmpeanu, *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2004, p.87

economică, socială, religioasă a supușilor săi. Confruntată cu opoziția stărilor privilegiate, monarhia absolută a găsit în țărănime baza de susținere ideală. Țărănimea trăia într-o permanentă așteptare mesianică intervenția providențială a unui principe binevoitor, care să-i îmbunătățească soarta, să o repună în posesia drepturilor și bunăstării deținute într-o mitică vârstă de aur a începuturilor⁵.

Chiar și la o analiză minimă a diplomei, se pot găsi lacune sau formulări ambigue, care vor ușura în viitor intervenția habsburgilor în treburile politice ale Transilvaniei.

În perioada imediat următoare emiterii Diplomei Leopoldine, putem constata existența a două forme instituționale; una veche, tradițională, moștenită din epoca principatului, peste care se suprapune cea nouă, puțin cunoscută în spațiul transilvănean. Pe bazele tradiționale funcționau organismele de nivel mediu și inferior, în timp ce altele de rang superior, erau inovații ale cuceritorilor habsburgi. Printre organele puterii centrale au avut un rol de seamă în istoria Transilvaniei din prima jumătate a secolului al XVIII-lea Cancelaria Aulică, Guvernul, Tezauriatul, primele recent instituite de către austrieci. Acestea înlocuiau forurile consacrate ale țării ; Consiliul Princiar, Dieta sau Cancelaria⁶.

Formula *Divide et impera*, este caracteristică orientării politicii vieneze spre sud-est. În timpul domniei Mariei Tereza, o folosise cu multă iscusință diplomatică în Transilvania. Pentru a slăbi puterea nobilimii maghiare, Viena hotărâse să-i protejeze pe sași și, într-un mod precaut pe români. Sașii încercau să-și impună interesele în fața ungarilor și secuilor cu ajutorul puterii centrale, în timp ce Viena contribuia în mod voit, prin jocul acestei politici, la o separare a opoziției cu scopul slăbirii acesteia. Pentru a consolida încorporarea Transilvaniei în Imperiul

⁵ B. Ștefănescu, Barbu, *Lumea rurală din vestul României între medieval și modern*, Oradea, Ed. Universității din Oradea, 2006, p. 31

⁶ Dörner, Anton, "Administrația Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea", în, *Revista Bistriței*, 2002, pp. 175-188.

Habsburgic se introduseră în administrația provinciei funcționari catolici, străini de țară, dar cu mare atașament față de dinastie, astfel încât, în anul 1762, pozițiile cheie erau ocupate de funcționari care nu erau din Transilvania. Aceștia nu puteau renunța la sprijinul oligarhiei săsești într-o țară străină, ceea ce asigurase sașilor o oarecare influență. După ce speranțele lor, nutrite încă de la începutul instaurării Imperiului Habsburgic, au fost înșelate din cauza tendințelor de recatolicizare, sașii au văzut o perspectivă în folosul lor, când a fost numit, în 1754, Samuel von Brukenthal, chiar dacă nu era catolic, în funcția de secretar guvernial, de către Maria Tereza ⁷.

Brukenthal folosise această funcție ca o trambulină în viitoarele funcții pe care le va ocupa. În 1765 era numit președintele unei comisii aulice pentru probleme transilvănene, în 1774 devenise comisar regal în Transilvania, și apoi îndeplinește funcția de guvernator al Transilvaniei. Evoluția lui fulminantă în carieră, se datorează protecției acordate de Maria Tereza, care îi conferise titlul de nobil în 1761, prețuindu-l pentru munca depusă cu multă sârguință și cunoștințele vaste pe care le avea despre Transilvania, dar și găsisse în el un om de nădejde familiarizat cu problemele țării.

Cu toate că Brukenthal a fost o personalitate vederi largi, manifestând interes pentru ideile reformiste, el a rămas de-a lungul vieții sale legat de universul transilvan și mai cu seamă de națiunea săsească. Eforturile îi erau îndreptate spre impunerea sașilor la Curte, nefiind lipsit de partinitate, creându-și astfel dușmani atât în țară cât și la Viena. Dar încrederea Mariei Tereza în Brukenthal a fost de neclintit, iar poziția de om de încredere i-a dat posibilitatea de a interveni hotărâtor în stagnarea sau amânarea acelor proiecte reformiste care amenințau schimbarea ordinii politice și sociale din Transilvania⁸.

⁷ Schaser Angelika, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, Ed.Hora, 2000, p. 34

⁸ *Ibidem*, p 35

Chiar în anul numirii sale ca guvernator și datorită încrederii pe care i-o acordase Maria Tereza îi adresa o instrucțiune în șase puncte, „ce trebuia să le aibă fixe întotdeauna înaintea ochilor săi”. Printre multele instrucțiuni împărateasa insista pe problema socială a supușilor care trebuiesc tratați „după dreptate și echitate fără predilecție pentru una sau altă națiune”. Îi recomandă de asemenea baronului să apere pe iobagi de orice nație ar fi aceștia încontra asupririlor nedrepte. Aceste aprecieri nu aveau legătură cu afinitatea emoțională a împărătesei față de iobagi, ci mai degrabă cu tot mai dese întârzieri în colectarea dărilor acestora față de stat din cauza sărăciei permanente a iobagilor.

În aceste condiții, misiunea noului guvernator nu era ușoară. El trebuia să regenereze pe cale administrativă o țară ruinată, plină de violențe care izbucneau în permanență într-un comitat sau altul. Baronul trebuia să stopeze administrarea imorală a comitatelor din cauza exceselor imorale ale nobilimii, să sprijine marea masă a lucrătorilor pământului din care se recrutau soldații, impozabilii și mai ales producătorii bunurilor materiale. Baronul trebuia să facă mai suportabilă viața iobagilor căci autoritățile erau conștiente că pericolul unei revolte țărănești era evident. Răbdarea lor avea și ea o limită⁹.

În împrejurările critice pentru imperiu, înființarea în Transilvania a unor regimente grănicerești era mai mult decât necesară. Întărirea granițelor Imperiului, prin înființarea de noi regimente în sudul și estul Transilvaniei, marea acel cordon militar care începea de la Marea Adriatică, trecea prin Porțile de Fier, și acum continua pe crestele Carpaților. Această acțiune cu implicații adânci în viața social-politică a Marelui Principat al Transilvaniei a urmărit atât întărirea granițelor militare, îmbunătățirea sistemului de recrutare, cât și diminuarea puterii nobilimii maghiare, scoțând o bună parte din teritoriul și populația Transilvaniei de sub dominația ei.

⁹ Alexandru Dărăban, *Liniștea dinaintea furtuni.*, în *Marisia*, Târgu-Mureș, XXVII, 2003, p 84-86

Înființarea regimentelor grănicerești în Transilvania a fost decisă de Curtea de la Viena în cel de-al treilea deceniu de domnie al împărătesei Maria Tereza Pentru ducerea la îndeplinire a misiunii a fost însărcinat la data de 5 iulie 1761 generalul de cavalerie Adolf Nikolaus von Buccow, al cărui proiect a fost aprobat de împărăteasă în 16 aprilie 1762¹⁰. Prin acest decret au luat ființă Regimentul I de graniță român, cu sediul la Orlat și Regimentul 2 român de la Năsăud, ulterior în 1768 se înființează Regimentul româno-iliric din Banat. Regimentul I grăniceri, era situat la granița sudică a Transilvaniei și ocupa cel mai întins ținut în cadrul graniței militare transilvănene. El se întindea de la Porțile de Fier, peste părți ale comitatului Hunedoara, ale comitatelor Alba de Sus și Alba de Jos, prin scaunele Orăștie, Sibiu, Miercurea, peste districtele Făgăraș și Brașov. Reședința sa se afla la Orlat, lângă Sibiu, iar drept centru de greutate al acestuia era prevăzut districtul Făgăraș¹¹.

Soldându-se cu eșec delimitarea satelor grănicerești de cele nobiliare, viața grănicerilor era umbrată de vicisitudini. Iată, în această privință, afirmația colonelului Enzenberg, comandantul regimentului grăniceresc din anul 1769:” Primăvara, timp de patru săptămâni, am dispus cu mari greutate și trudă să se lăzuască; în urma acestui efort deosebit, acuma fiecare locuitor din acele sate poate semăna pentru sine un lot potrivit”¹².

Dar sunt plângeri cu atât mai grave cu cât românii participă la toate sarcinile față de stat sau de comună în proporția numărului lor și, de asemenea sunt aduse în discuție cazuri de încărcare a lor la contribuție, la cărăușii, la munci publice peste măsura cuvenită. Multe plângeri se referă, la cazuri de încărcare a muncii lor în favoarea oficialilor jurisdicționali și militari, astfel că uneori grijile duc la doleanțe și revendicări prin care uni grăniceri doresc reîntoarcerea la vechea lor situație dinainte

¹⁰ C. Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania 1764-1851*, București, 1973, p.32

¹¹ Ioan Părean, *op.cit.*, p.23

¹² Carol Göllner, *op.cit.*, p. 98.

de militarizare¹³. Spre exemplu, în anul 1767 locuitorii satului Tohan, din Țara Bârsei: „fac jalbă către împărăteasă arătând mizeria în care au trăit două ierni în urma poruncii date în anul 1765, de a deveni grăniceri sau de a părăsi locuințele și ogoarele lor, deoarece principala lor ocupație era de a crește vite, cărăușia și agricultura și le era imposibil să devină soldați. Locul indicat pentru noua așezare a acestora nu le era pe plac, el fiind pietros și impropriu pentru agricultură și insuficient pentru întreținerea lor. Deoarece grănicerii așezați în locuințele de pe pământurile lor sunt prea puțini, iar casele lor erau goale și pământurile nelucrate, cer să li se permită să se întoarcă la casele lor. Cele 60 de familii grăniceri din Tohan ar putea fi însă plasate în Ohaba, Șincai și alte localități din districtul Făgăraș, unde locuiesc grăniceri ”¹⁴. Asistăm de acum și la o flucuație de populație, multe familii trecând, pe cărări ascunse, în Țara Românească. „S-au spart câteva sate”, de exemplu comuna Tohan din districtul Brașov. Din comună nu a rămas decât un singur locuitor,” care a voit să fie înmormântat lângă părinții săi ”¹⁵.

După cum se observă, cu toată situația lor mai avantajoasă în raport cu marea masă a țărănimii dependente, grănicerilor nu le lipseau motivele de nemulțumire, dintre care multe sunt cele cauzate, după cum s-a văzut, de probleme privitoare la proprietate asupra pământului, ca și conflictele cu comunitățile săsești învecinate pentru pășuni, păduri și altele¹⁶.

Trecerea la regimul grăniceresc a impus, pentru asigurarea prestării neîntrerupte și la timp a serviciului militar, o mai mare stabilitate locuitorilor acestei zone. Era necesar să se evite aducerea produselor agricole din alte părți, să se asigure o producție locală suficientă pentru acoperirea propriilor nevoi. Astfel, a

¹³ L. Gyemant, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

¹⁴ AN DJ Brașov, *Fond I -Satele din Țara Bârsei*, dosar nr. 2505, pachet XXVII/128, f.2.

¹⁵ Apud C. Göllner, *op. cit.*, G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, p. 375.

¹⁶ Ladislau Gyemant, *Mișcare...a*, p.418-410.

sporit interesul pentru introducerea unor metode moderne de cultivare a plantelor. În acest sens au fost tipărite diferite broșuri cu caracter agricol.

Prima constatare ce se desprinde din rapoartele inspecțiilor anuale este că produsele agrare din ținuturile grănicerești nu asigurau hrana militarilor, multe sate erau suprapopulate în urma dislocării forțate, iar pământul era în general nefertil în ținuturile muntoase. Lipsa cerealelor era, de altfel, nu numai un fenomen limitat la granița militară. Anual se înregistrau asemenea plângeri la Viena, neajunsurile agriculturii extensive practicate în Transilvania fiind evidente¹⁷. „Sărăcia lor este notorie”- spunea generalul Hadik în anul 1766, în urma unei inspecții în satele grănicerești- „și aceasta este poate cauză nu se mai plâng de ea”. Generalul constată pretutindeni lipsa de pământ și lipsa banilor chiar și pentru procurarea sării, absolut indispensabilă în bucătăria țărănească¹⁸. Situația a devenit alarmantă când recolta a fost compromisă. *Țăranii*- spunea locotenentul-colonel Enzenberg- „nu au ce mânca. Recolta nouă este, de asemenea, compromisă de frig și de șoareci”¹⁹. Generalul, trecând în septembrie 1766 prin Valea Oltului, vede întinzându-se de-a lungul drumului terenuri necultivate, o consecință a epizootiei care decimase vitele, lipsind pe țărani de animalele necesare muncilor agricole²⁰.

Terenurile arabile nu erau îndeștuloare pentru grănicerii din Veștem, neasigurându-le nici chiar în timpul recoltelor bune decât 2/3 din necesar²¹. Nici la Porumbac, pe Valea Oltului, situația grănicerilor nu era mai bună. Aici, s-au

¹⁷ Apud C. Göllner, *op. cit.*, Karl Muller, *Siebenburgische Wirtschaftspolitik unter Maria Terezia (Politica economică în timpul Mariei Tereza)*, seria “Sudostdeutsche Kommission”, München, 1961, vol. IX, p. 28.

¹⁸ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond B.K.K.25. Raportul generalului Hadik*, septembrie-noiembrie 1766

¹⁹ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond C XII, 1765/10, Raportul lt. col. Enzeberg, 21 mai 1765*

²⁰ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond B.K.K.25. Raportul generalului Hadik*, septembrie-noiembrie 1766

²¹ *Ibidem*, ei fiind târziu dislocați, n-au putut să-și cultive pământul la timp și trăiau în 1766 din puținele alimente aduse din satele lor de baștin. Foștii locuitori izgoniți își asigurau venituri din cărăușie. Aceste posibilități le lipseau însă grănicerilor; le pieriseră de epizootie 381 de vite, iar în lipsa lor nu puteau să își suplimenteze veniturile din cărăușie.

înregistrat trei ani la rând recolte deficitare, iar epizootia își făcuse de asemenea victimele²².

După recoltele compromise din 1766-1767 au mai urmat încă ani secetoși, în care prețurile cerealelor erau ridicate, mai ales în ținuturile grănicerești, grănicerii erau nevoiți să-și aducă grâne din Moldova și Țara Românească, iar în lipsa unor asemenea importuri scumpetea era generală²³.

Pentru că se impunea tot mai necesar o creștere a productivității agrare în ținuturile de graniță²⁴, ofițerii grăniceri sunt de aceea îndrumați să ajute subalternii lor la construirea grajdurilor²⁵, la îndiguirea râurilor, secarea mlaștinilor și plantarea pomilor roditori²⁶. Grănicerii vor primi ajutoare și pentru procurarea uneltelor agricole²⁷. În acest scop s-a format la fiecare regiment o „Comisie economică”, care cerceta și lua în dezbateră toate problemele ce priveau viața grănicerească.

Comisiile economice pledau pentru cultura cartofilor care aveau de învins prejudecățile, mai ales din partea preoților, și cu toate acestea prin insistențe s-a reușit, în 1769, să fie recoltate în ținuturile de graniță 10143 câble de cartofi²⁸.

Grănicerii erau, de asemenea, sprijiniți în cultivarea plantelor industriale, mai ales a cânepei și uleiului, iar pentru ei se organizau și cursuri de albinărit²⁹.

Din pământurile lăzuite în granița militară se aștepta în anul 1771 o recoltă de 6057 câble de grâne³⁰. În răstimpul a cinci ani, s-a schimbat aspectul satelor grănicerești din Transilvania, s-au construit drumuri, s-au plantat livezi de pruni pe

²² *Ibidem*

²³ *Ibidem*, R. Theil, *Conrad und Heidendorf*, în *Archiv des Vereins für Siebenburgische Landeskunde*, 1880, vol. XVI, p. 437, 458-459.

²⁴ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond B, q 53, Memoriul lui Brukenthal*, p.310.

²⁵ *Ibidem*, *Fond B.K.K.27/25. Raportul generalului Hadik*, septembrie-noiembrie 1766,

²⁶ *Ibidem*, *Ordinul Consiliului aulic de război*, 17X1767, *fond B*, 318m, p. 185.

²⁷ *Ibidem*, *Ordinul Consiliului aulic de război*, 17 IX 1773, 28 VI 1777, KA, H.K.R.A., 1773/41-46, 1777 /21-43.

²⁸ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond B*, q 53.

²⁹ *Ibidem*, K. Müller, *op. cit.*, p.30.

³⁰ *Ibidem*, AN DJ Sibiu, *Fond B*, q 23, *referat către Consiliul aulic de război*, 19 III 1770.

terenurile obștești. La Orlat, Hațeg, Cugir, s-a asigurat trecerea peste râuri și pâraie prin ridicarea unor poduri și punți³¹.

În ciuda piedicilor create de tehnica agricolă, la începutul secolului al XIX-lea se observă în agricultură o anume înviorare, nevoile de aprovizionare ale armatelor imperiale în timpul războaielor napoleoniene determină acum și creșterea vertiginoasă a prețurilor și condiții prielnice sporirii producției de grâne³². Conjunctura aceasta nu contribuie însă la bunăstarea grănicerilor, ci dimpotrivă, adâncește pauperizarea lor, grănicerii fiind nevoiți să-și procure produsele agricole cu prețuri tot mai mari. Suprafața terenurilor arabile din zona de graniță rămâne neîndestulătoare și acestea sunt, în general, de slabă calitate. Este grăitoare în această privință următoarea situație:

Clasa terenului	I	II	III	IV	Total
Regimentul I	4.443	4.023	9.729	1282	19477
Român	jugăre	jugăre	jugăre	jugăre	jugăre

Jugăre a 1.600 stânjeni pătrați³³.

Recolta medie a pământului cu asolamente bienale a fost foarte redusă, recolta de grâne, cartofi și legume în 1813, în măsurii Pressburg, pentru regimentul I român a fost egală cu 94.517,20 m.P³⁴.

În condițiile în care numărul de români devine un factor ce poate genera drepturi, în spiritul secolului luminilor, autoritățile săsești caută să îngrădească accesul românilor din restul Transilvaniei în jurisdicțiile lor și să alunge, în secolul al XVIII-lea, locuitorii români de pe pământurile lor. Acestor tendințe li se opune

³¹ *Istoria României*, București, 1963, p. 792-813.

³² Apud C. Göllner, J. Begnini, *Statistische Skizze der siebenbürgischen Militärgrenze* (schița statistică a graniței militare din Transilvania), ed.II, 1874, Sibiu, p. 17.

³³ *Ibidem*, p.34.

³⁴ *Ibidem*, Măsura de Pressburg (Pressburger Metzen)- unitate de măsurat grâne în Ungaria : 62,53 l, egală cu 47,853kg, ed.I,Sibiu, 1816, p.20

cea a românilor , care își afirmă cu vigoare dreptul la o existență decentă, cu o administrație proprie a activităților economice³⁵.

Înfruntarea acestor tendințe, de păstrare a rolului dominant al sașilor și de emancipare a românilor, care în numeroase ocazii ia forme acute, determină autoritățile austriece în cadrul politicii de reforme din epoca tereziană și iosefină, să caute căi menite să aplaneze stările conflictuale deschise și violente, asigurând exploatarea cu maximă eficiență pentru imperiu a resurselor oferite de munca locuitorilor acestei prospere părți a provinciei. O astfel de modalitate de soluționare a conflictului acut a dus la constituirea regimentului de graniță, năsăudean, prin care românii de pe Valea Rodnei au fost scoși de sub autoritatea Magistratului bistrițean, dobândind, în schimbul obligațiilor militare asumate, statutul de oameni liberi³⁶.

Epoca lui Josif al II-lea aduce măsuri radicale instituindu-se concivilitatea tuturor locuitorilor de pe Pământul Crăiesc, iar vechile forme instituționale care garantau privilegiile exclusive ale patriciatului săsesc, fiind desființate. În numeroase cazuri particulare, comunități românești, ca cele de la Rășinari, Șcheii Brașovului , Sebeș, Orăștie obțin după decenii de luptă drepturile lor, prin rezoluții imperiale favorabile³⁷.

În perioada, 1773-1795, se formează un început de aparat administrativ modern, fapt care vădește puternice tendințe de modernizare.

O pondere importantă în ansamblul societății o deține de acum, la sfârșit de epocă feudală, în creștere numerică, pătura de țărani liberi, înscrise în statisticile fiscale ale vremii sub titlurile de români liberi, sași și germani liberi, unguri și secui liberi care totalizau la 1765-1766 un număr de 45.637 familii, la 1772 un număr de 50.697 familii, la 1795- 71.043 familii, la 1805- 81. 540 familii, la 1821- 81.965 familii. Teritorial redusă în comitate, o găsim în concentrată în scaunele săsești și

³⁵ *Ibidem*, p.21

³⁶ *Ibidem*, p.99.

³⁷ L.Gyemant, *Mișcarea ...*, pag. 239-240

secuiești, unde s-a putut menține la adăpostul unor prevederi legislative de autonomie comunală³⁸.

În Transilvania, pe lângă dezacordul dintre teoria iluministă și practica absolutismului, mai importantă a fost contradicția dintre absolutismul habsburgic și statul corporativ transivănean, care avea să se manifeste cu deosebire în plan social. Nobilimea, a cărei poziție dominantă urma să fie slăbită prin reformele iosefine, a ieșit întărită din controversa cu puterea centrală. Maghiarii și românii, care trebuiau să fie încorporați în statul multinațional, au primit din partea politicii iosefine impulsuri hotărâtoare pentru formarea națională, creându-se premisele unei dezvoltări care va duce la înfrângerea Imperiului Habsburgic. În loc să se fi ajuns la o înțelegere între diferitele naționalități și la o relație mai bună între Transilvania și Viena, dispozițiile lui Iosif al II-lea au condus la o polarizare a societății transilvane și la o rezistență pasivă în rândul autorităților locale, încât administrația a fost aproape paralizată³⁹.

Pentru români împăratul a devenit purtătorul nădejzii lor, figura epocală a Bunului Împărat. Maghiarii și sașii vedeau în el, mai degrabă un pericol, care le amenința drepturile și privilegiile și care, printr-un procedeu ilegal și prin disprețuirea constituției, vroia să smulgă Transilvania din puterea lor și s-o încorporeze statului unitar. S-a ajuns astfel la o coaliție forțată de scurtă durată, între cele două stări, îndreptată împotriva centralismului habsburgic, care însă s-a destrămat o dată cu destinderea presiunilor exercitate de Viena⁴⁰.

Unul din primele decrete emise de Iosif al II-lea pentru Transilvania a fost așa-numitul „*Edict de concivilitate*”. Prin acesta monarhul văzuse în acesta primul pas spre crearea unei „națiuni transilvane” care să ducă la desființarea antagonismului dintre națiunile și grupările etnice care trăiau în acest spațiu

³⁸ A. Schäser, *op. cit.*, p. 22

³⁹ *Ibidem*, p. 46.

⁴⁰ Th. Năgler, *Români și sașii până la 1848*, Ed. Thausib, Sibiu, 1997 p 301-303

european. Decretul din 1781 stipula acordarea dreptului de cetățenie și de proprietate și în orașele și satele săsești pentru toți locuitorii, indiferent de apartenența națională. Acest act imperial anula, astfel, un privilegiu medieval al sașilor, care posedau dreptul exclusiv asupra Pământului Crăiesc, privilegiu ce era atacat în permanență și neacceptat de nobilimea maghiară.

Conceptul de „concvilitate” lămurește, în mod evident, că prin decret se poruncea ca locuitorii din Transilvania să beneficieze de drepturi egale. El prevedea în primul rând ca, începând din 1781, să se acorde cetățenia, în orașele săsești, și transilvănenilor care nu erau sași. Această măsură a zguduit din temelie administrația săsească și prin aceasta constituția transilvană care formal mai era în vigoare. De aici au decurs numeroase anomalii, cercetări și dispoziții cu consecințe de mare amploare, deoarece Edictul de concvilitate prevedea mai mult decât simple condiții de acordare a dreptului de cetățean. Rescriptul constituia punctul culminant și sfârșitul controverselor dintre sași, dintre ceilalți privilegiați și puterea centrală, care s-au răsfrânt asupra tuturor domeniilor de viață de pe Pământul Crăiesc⁴¹

Direcțiile imprimare de reformismul austriac sunt nevoite să-și găsească audiență prin comunicare directă, și astfel în deceniul iosefin ia amploare practica publicării dispozițiilor oficiale, circularilor, ordonanțelor în limbile materne vorbite de națiuni. Acest lucru a dat curs în continuare dezvoltării gândirii alternative, dezvoltării spiritului critic, apariția ideilor liberale. Actele oficiale adresate țaranului în limba sa, căile deschise pentru a se plânga împotriva stăpânului său până la împărat, fac ca visul libertății totale să se transforme într-un deziderat tangibil, de aici imaginea *bunului împărat*⁴².

Revocarea reformelor lui Iosif al II-lea la începutul anului 1790 pune sub semnul îndoielii toate aceste realizări, cuvântul de ordine al politicii inaugurate de

⁴¹A. Schäser, *op.cit.*, p. 48

⁴² Prodan, David, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. II, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986-1987.

stările privilegiate fiind restabilirea situației anterioare. Comunitățile românești nu rămân pasive, punând la punct programul mișcării *supplexului*, și apoi înaintarea împăratului a unui memoriu al clerului unit, în 1791, prin care se întregește referințele *Supplexului* la această problemă, prin denunțarea nerespectării pe Pământul Crăiesc a dispozițiilor imperiale privind acordarea porțiilor canonice în favoarea clerului unit, ca și prin protestul împotriva obligației preoților români la dijmă față de omologii lor lutherani⁴³.

Esența măsurilor adoptate prin rescriptele imperiale ulterioare, din anii 1795 și 1797 cunoscute sub numele de *Punctele Regulative*, constă în transferarea centrului de greutate al administrației de pe Pământul Crăiesc de la aparatul funcționăresc birocratic la adunările scaunelor, districtelor și comunităților orășenești.

Elementul de noutate a sistemului preconizat de organizare a Pământului Crăiesc era componența adunărilor înzestrate cu atribuții largi în alegerea funcționarilor, a deputaților în organele reprezentative, a administrației economice și fiscale⁴⁴.

Reglementarea din 1804, aduce o primă breșă în sistemul elitei privilegiate asupra administrației Pământului Crăiesc prin stipularea participării românești în cadrul adunărilor jurisdicționale.

Măsurile de reorganizare administrativă a Pământului Crăiesc marchează insistența de continuare a politicii de reformare vieneză, ca rezultat a gravelor probleme sociale și naționale a căror rezolvare se dovedește imposibilă pe calea menținerii rigide a vechilor structuri⁴⁵.

⁴³ Idem, *Memoriul clerului unit din 1791*, (în continuare: D. Prodan, *Memoriul...*) în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 1968, Cluj, XI, p.263-277

⁴⁴ L. Gyemant, *Reorganizarea Administrației Pământului Crăiesc în lumina actelor tipărite în limba română în anul 1797*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 417-424

⁴⁵ *Ibidem*, p. 425-426

Pentru administrația austriacă, Transilvania devenea o provincie de interes în organizarea Monarhiei. În acest context, autoritățile de la Viena treceau de la o analiză atentă a situației materiale a provinciei, prilej cu care au fost trimiși economiști, statisticieni, etnografi, funcționari, care au adunat un valoros material cu intenția declarată de a fi utilizat în decizia politică și administrativă⁴⁶.

Verwaltungsmäßige und institutionelle Veränderungen in Süd-Ostsiebenbürgen im Kontext der Zentralisierung des österreichischen Staates, in dem XVII. Jahrhundert und in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts (Zusammenfassung)

Um die Wende des siebzehnten zum achtzehnten Jahrhundert, war das Habsburgerreich kein moderner Nationalstaat, sondern eine politische Einheit, innerhalb welcher, jede der einzelnen Provinzen eigene Rechts- und Verfassungstraditionen besaßen.

Daher verfolgte die Zentralregierung, die Grenzen auf Zentrumsniveau anzugleichen und so in allen Bereichen des wirtschaftlichen, politischen und sozialen Lebens, eine homogene Struktur aufzubauen. Dieses erforderte allerdings eine massive Intervention des kaiserlichen Hofes mittels eines Reformenprogramms, dessen Ziel der Aufbau eines starken Staates, - welcher das Wohlergehen seiner Untertanen gewährleisten konnte - war.

Cuvinte cheie: economie, politică, societate, reforme, centralizare

Schlüsselwörter: Wirtschaft, Politik, Gesellschaft. Reformen, Zentralisierung

⁴⁶ I. M. Balog, *op. cit.*, p. 18

